

2 Pedagogika v systéme vied o výchove

Na prvej prednáške sme v historickom priereze predstavili vývin podôb výchovy v jednotlivých obdobiach vývoja spoločností (dlhé obdobie sa vyvíjala ako súčasť filozofických, politických a náboženských názorov), neskôr, cez vznik prvých ucelenejších názorov na výchovu, až po uznanie pedagogiky ako vedy v 19. storočí. Pedagogika ako samostatná veda vznikla len pomerne nedávno – v novoveku, **definitívne uznanie** dosiahla začiatkom 19. storočia zásluhou predovšetkým Johana Friedricha Herbarta. Považujeme ho za **zakladateľa systematickej pedagogiky**.

Pedagogika ja prevažne **aplikovaná veda** a patrí do skupiny spoločenských vied, do sústavy vied o človeku.

Ako už viete z etymológie slova paidagogus je zrejmé, že sa jednalo o vedenie detí, o výchovu mládeže. P. bola od samého začiatku spätá s praktickou výchovou, vznikla z praktických potrieb. V prvom rade to vyplývalo z nevyhnutných potrieb pripraviť dorast na budúci život v určitých spoločenských podmienkach.

Grécke *pedagogike techné* znamenalo **umenie** výchovy, čo ju povyšovalo na vyššiu úroveň.

Najvšeobecnejšie je pedagogika charakterizovaná ako *veda o výchove, ktorá skúma podstatu a zákonitosti výchovy, objasňuje ciele, metódy a ďalšie prostriedky výchovy a na základe zovšeobecnených empirických skúseností stanovuje pedagogické smernice a zásady pre organizáciu a riadenie výchovnej činnosti.*

Pojem a predmet pedagogiky

Podľa Kopeckého je **pedagogika veda o zákonitostiach výchovy dorastajúceho pokolenia**.

Podľa Kairova je **pedagogika veda o výchove detí a mládeže**.

Podľa O. Chlupa je pedagogika veda o výchove, je teória výchovy.

Ďalej napr. podľa Boldyreva je **pedagogika veda o výchove človeka**.

Tak ju charakterizuje aj Velikanič ako **vedu o výchove**.

Úlohou pedagogiky: je poučiť sa v cieľoch, obsahu a metódach a organizačných formách výchovy.

Predmet pedagogiky: zjednodušene povedané je výchova, ale dosiahnuté optimálne t.z. zisťovať optimálne podmienky a prostriedky na dosiahnutie **cieľa** výchovy (v súlade s duševným a telesným vývinom dieťaťa), ako aj v súlade so spoločenskými a individuálnymi potrebami.

Pedagogika sa skladá

- a) z praktickej vedy, ktorá rieši otázky výchovno-vzdelávacej praxe
- b) z teórie výchovy, ktorá sa musí nevyhnutne opierať o najpríbuznejšie vedecké disciplíny.

V našich podmienkach sa zameriavame na pedagogiku, ako na výchovu v podmienkach školských inštitúcií, ako výstižne označenie akcentuje, že sa žiak v škole nielen vzdeláva, ale

aj všestranne rozvíja, je vychovávaný s cieľom, aby sa heteroedukácia (v jej rámci subjekt riadiaci napr. učiteľ, vychováva, subjekt riadený, najčastejšie žiak, sa rozvíja alebo je vychovávaný, sa postupne zmenila v žiadúcu autoedukáciu (sebavýchovu).

Za pramene pedagogiky považujeme

- a) dejiny pedagogiky
- b) pedagogický výskum
- c) pedagogická činnosť a skúsenosti učiteľov a škôl

K predmetu pedagogiky:

Výchova je zložitý proces, jeho jednotlivé komponenty zasahujú do viacerých oblastí vied o človeku a spoločnosti. Preto sa pedagogika zameriava aj na javy, ktoré sú predmetom skúmania iných vedných odborov. Z tohto hľadiska môžeme za predmet pedag. považovať:

- a) **predovšetkým tie javy, ktoré organicky prináležia vede o výchove**, ktoré neskúma iná vedná disciplína. Je to predovšetkým problematika cieľa a obsahu výchovy, vymedzenia metód, foriem a ďalších prostriedkov, ktoré napomáhajú dosiahnutiu cieľa.
- b) no sem patria **javy**, ktoré bezprostredne súvisia a podmieňujú výchovný proces a sú predmetom skúmania iných vied. Sú to hlavne spoločenské a sociálne podmienky výchovy a otázky rozvoja psychosomatických vlastností detí. Povedali sme si už, že všetky tieto javy pedagogika všestranne skúma, analyzuje a na tomto základe hľadá **najoptimálnejšie cesty** výchovného pôsobenia.

Chápanie pedagogiky dnes

- môžeme povedať aj členenie vedy o výchove, resp. výchovedy a edukológie.

Keby ste študovali v Anglicku, tak, by ste sa s pojmom pedagogika moc nestretli.

Pedagogika, Andragogika a Geragogika ako praktické vedy nespĺňajú prísne kritéria vedeckosti ako fyzika či biológia, nemajú zrelosť praktických odborov lekárske vedy tohto metodologického modelu rovnorodej poznávací-pretváracej paradigmy (Š, Švec).

Pedagogika

- skúma výchovný proces
- hľadá všeobecne platné zákonitosti.

Pedagogika sa ako veda v období socializmu prílišným preceňovaním normatívnej stránky pedagogickej vedy a vplyvom ideológie značne zdeformovala. Pedagogika musí byť výsostne neutrálna. V súlade s celosvetovými trendmi sme spomínali Freinberga, ktorý hovorí že pedagogika má poskytovať *neutrálny popis* toho ako fungujú edukačné mechanizmy (bližšie Prucha, moderní pedagogika) musíme povedať, že úlohou pedagogiky je *explanácia*, to jest *vysvetľovanie* a objasňovanie pedagogických príčin a javov.

Hneď na začiatku naruším predstavu tých, ktorí predpokladajú, že súčasná pedagogika je akousi univerzálnou, jednotne prijímanou vedou

JEDNOTNÉ CHÁPANIE PEDAGOGIKY VO SVETE DNES NEEXISTUJE.

Pedagogika ako veda má rôzne varianty líšiac sa podľa autorov, podľa teoretických smerov, podľa kultúrnej orientácie a podľa danej krajiny.

U nás sa pedagogika sýtila predovšetkým z psychológie. V nemecky hovoriacich krajinách je pedagogika rozvíjala ako *monodisciplinárny odbor* so silnou orientáciou *na filozofiu a hermeneutiku*.

V nemeckej učebnici Kaisera-Kaiserovej sa rozbor antropologických základov výchovy, lebo vo výchove vidia niečo čo sa vyskytuje vo všetkých kultúrach: „všade sa vychovávalo a všade sa vychováva“.

Vo Francúzsku je pedagogika chápaná ako *jedna zo skupiny* sociálnych vied ako odbor *interdisciplinárny* so silnou orientáciou na sociológiu, sociálnu ekonómiu a antropológiu. Najužšie spojenie je so sociológiou je najviac orientovaná na sociálne vzťahy a procesy učenia prebiehajúce v prostredí školy.

V anglicky hovoriacich krajinách ako aj v medzinárodnej odbornej komunikácii sa na miesto termínu pedagogika používa termín *edukačná veda*. Všetky smery a prúdy majú spoločné toto:

PEDAGOGIKA POJEDNÁVA O VÝCHOVE v ľudskej spoločnosti, ZAOBERÁ SA INTERAKCIOU MEDZI UČITEĽMI A ŽIAKMI, VYSVETĽUJE JAVY UČENIA A VYUČOVANIA.

Prepojenosť výchovy a vzdelávania

Výchova a vzdelávanie sú procesmi navzájom poprepájanými. A keď učiteľ tvrdí, že „ja len učím, a nemám čas vychovávať“ nie je to pravda. Alebo naopak, keď tvrdí „rozprával som sa s nimi a na učenie už nebol čas“. Učiteľ vždy, bez toho, že by si to uvedomoval, pôsobí výchovne – či už pozitívne alebo negatívne. Nedá sa povedať, lebo tieto dva procesy (výchova a vzdelávanie) sa celkom oddeliť nedajú. Možno preto, že tieto dve kategórie i ich nižšie subpojmy sú komplementárne, v európskom pedagogickom thesaure, ktorý vyšiel v češtine už v roku 1992 sú slová výchova a vzdelávanie nahradené jedným nahradené jedným slovom **edukácia**.

Moderné chápanie pedagogiky prezentuje u nás profesor **Štefan Švec**, ktorý v súlade s európskou terminológiou.

Koncepcia jeho chápania pedagogiky v modernom chápaní vied o výchove:

Pedagogika sa zaoberá výchovou a vzdelávaním detí a mládeže.

Antropogogika sa zaoberá výchovou a vzdelávaním dospelých.

Gerontogogika sa zaoberá výchovou a vzdelávaním starších ľudí.

Všetky tieto odbory, vedy o výchove v sebe zahrňuje Antropogogika.

Toto nové chápanie musíme prijať tak, ako je to v európskom Thesaure (európskom slovníku kodifikovaných medzinárodných pedagogických termínov, ktorý vydalo UNESCO v r. 1991), ktorý vyšiel v Čechách v roku 1992.

Predmet pedagogiky

Výchova vo všetkých podobách je predmetom štúdia pedagogiky.

Jej hlavným predmetom skúmania je výchova vo všetkých podobách a formách. Kategória výchova je ústredná, nosná kategória pedagogiky.

Človek sa s ňou stretá v priebehu života, každý človek niekedy vychováva a niekedy je vychovávaný.

Výchova je teda mnohostranný a mnohodimenziálny proces, ktorý môže byť buď mimovoľný alebo zámerný.

Práve škola ako inštitúcia vznikla so zameraním výchovu – na prípravu nastupujúcej generácie na život spoločnosti. Prvoradou úlohou školy ako vzdelávacej inštitúcie je pripraviť mladú generáciu na úspešný život v dospelosti v súlade so spoločenskými potrebami i individuálnymi potrebami jednotlivca.

Škola v procese pôsobenia na žiaka by teda mala poskytnúť a formovať u jednotlivca také vlastnosti, aby bol úspešný v živote.

Školská pedagogika sa zaoberá žiakom a študentom vo vyučovacom procese vyučovania.

Ako výstižne charakterizovať výchovu ?

O všeobecnú definíciu výchovy sa snažili už od 19. storočia mnohí pedagógovia, ale aj veľa filozofov hľadalo odpoveď na túto všeobecnú otázku.

– vo všeobecnosti je výchova procesom *zámerného* pôsobenia na osobnosť človeka, aby sa dosiahla *pozitívna zmena* v jeho vývoji.

Pařízek v základoch obecní pedagogiky hovorí: „*predmetom obecnej pedagogiky je výchova vo všetkých formách, obsahoch a vzťahoch. Všeobecná pedagogika skúma spoločné rysy a súvislosti výchovy prebiehajúcich za rôznych podmienok*“. K tomu ešte dodáva „*výchova prebieha od narodenia po celý život. Môžeme hovoriť o prenatalnej výchove, výchove prebiehajúcej v rodine, v škole, vo voľnom čase, medzi manželmi, ale i v psychiatrickej liečebni*“. Z toho vyplýva, že výchova je funkciou života a má najrozličnejšie ciele, obsahy a prostriedky.

Laco Ďurič: „*Výchova je proces systematického formovania mravného uvedomenia, mravného presvedčenia, mravného konania a správania osobnosti a kolektívu*“.

Otec Ján Pavol II.: „*Výchova vlastne spočíva v tom, aby sa človek stával viac človekom. Aby mohol viac byť a nielen aby viac mal a ďalej v dôsledku toho, čo má, čo vlastní, poznal plnšie, čo je to byť človekom. K tomu je potrebné, aby človek poznal, že bude viac nielen s blíznymi, ale taktiež pre blíznymi*“.

Výchova je *zložitá, komplexná ľudská* činnosť špeciálne pripravovaná s dosahom na zmeny v telesnom a duševnom vývine jednotlivca a v jeho správaní.

Viacerí autori vyzdvihujú najmä moment zdokonaľovania, kultivácie. Rôzne poňatie výchovy je ovplyvnené sociokultúrnymi podmienkami, odlišnými koncepciami poňatia človeka, ale i zdôrazňovaním jednotlivých stránok výchovného procesu. Niektorí autori chápu výchovu ako:

A – plne riadený proces ovplyvňovania nehotového človeka pedagógom alebo inštitúciou s cieľom podriadiť ho spoločenským normám či normám inštitúcie,

B – iná skupina chápe výchovu ako akceptovanie úlohy samotného vychovávaného ako subjektu vlastného formovania, zvyrazňujú podiel osobnosti na vlastnom utváraní (reformné hnutie),

C – ďalšia skupina považuje vo vymedzení výchovy za najdôležitejší vzťah medzi učiteľom a žiakom. Všímajú si predovšetkým procesúalnu stránku výchovy (napr. alternatívna pedagogika).

Výchova je **základná kategória** pedagogickej teórie a praxe. Výchova patrí k základným a vôbec najstarším ľudským činnostiam, ale ako zámerná ľudská činnosť vzniká až na určitom stupni vývoja spoločnosti.

Účinnosť výchovy závisí od miery interiorizácie (zvnútornenia) výchovných vplyvov vychovávaným.

Kategórie cieľ výchovy a obsah výchovy majú filozofický rozmer, dimenziu. Objasňujú, čo sa má vo výchove dosiahnuť a čo má byť prostredníctvom výchovy a vzdelávania jednotlivcovi sprostredkované.

Cieľ výchovného pôsobenia je kultúrne a historicky podmienený. Predstavuje ho ideál (predstava) predpokladaných, žiadúcich vlastností človeka, ktoré možno získať výchovou. Bližšie pozri Wolfgang Brezinka: Filozofické základy výchovy.

Cieľ vyučovania vymedzuje jeho účel (zámer) a výsledok. Progresívnym trendom je charakterizovať cieľ v kvalitách predpokladaných výsledkov, ktoré má žiak dosiahnuť. Zhrňuje hodnoty a postoje, produktívne činnosti a praktické zručnosti, poznatky a porozumenie. Sú formulované v programoch výučby, v učebných osnovách, v kurikulumách jednotlivých predmetov.

Obsah výchovy a vzdelávania(edukácie) je prostriedkom kultivácie človeka, ktorý odráža úroveň poznania a sociálnej skúsenosti, zaisťuje integritu a kontinuitu vývoja spoločnosti.

Znaky výchovy: prvým je *cieľavedomosť*. Výchova vzniká s ľudskou spoločnosťou, je typická iba pre ľudí. Neexistuje v ríši zvierat. S vývinom ľudskej spoločnosti mení výchova ciele, obsah, formy, metódy a inštitúcie. To znamená, že výchova je *historicky podmienená* (ďalší znak). Ďalším znakom je, že výchova bola v každej dobe zámerná. Zámernosť spočíva v tom, že výchovná činnosť je cieľovo zameraná na utváranie osobnosti a na prípravu na život. Prvotne vznikala zámernosť ako potreba odovzdať skúsenosť z generácie na generáciu. Táto aktivita je znakom človeka. Človek má aktívny vzťah k spoločnosti, prírode, i k sebe samému.

Ďalším znakom výchovy je *humanizácia človeka* a snaha výchovy pomôcť *adaptácii* jednotlivca na tie podmienky, ktoré spoločnosť vytvorila (t.j. výchova sprostredkúva určité hodnoty a normy, ktoré sú spoločnosťou prijímané a odovzdávané. To znamená, že spoločnosť svojou výchovou jednotlivca formuje a to je ďalší znak výchovy a tým je *formatívnosť*.

Výchova pripravuje jednotlivca plniť isté poslanie. Výchovou sa človek oboznamuje s minulosťou ľudskou skúsenosťou. V. sa vyznačuje aj svojou zložitosťou, a to najmä preto, že odráža bohatstvo spoločenského života spoločnosti.

Výchova má tri stránky:

Exogénnu – (organizačnú stránku a organizáciu výchovného prostredia).

Endogénnu – (vyjadruje zmenu vnútorného vývinu jednotlivca a tieto sa prejavia v správaní).

Normatívnu – (predstavuje hlavné požiadavky, ciele, obsah a všetko, čo sa výchovou chceme naučiť).

Z hľadiska sociálnych a výchovných inštitúcií a výchovných činiteľom prostredníctvom ktorých sa výchova realizuje hovoríme o výchove rodinnej, školskej a mimoškolskej, výchove ústavnej, výchove v detských domovoch.

Základné pedagogické pojmy (vzdelávanie, vzdelanie, vyučovanie výchovno-vzdelávací proces, učenie).

Vzdelávanie je proces nadobúdania vzdelania. Vzdelanie, ktoré sa realizuje vo formálnych vzdelávacích inštitúciách (školách), kde sú zadefinované a legislatívne vymedzené ciele, obsah, funkcie, prostriedky i spôsoby hodnotenia.

Vzdelávanie v školách prebieha v stanovenom čase a v konkrétnych organizačných formách. V tradičnej škole je základnou organizačnou jednotkou – vyučovacia hodina. V alternatívnych školách to môže byť epocha, ktorá má 105 minút. Toto organizované inštitucionálne vzdelávanie označujeme aj termínom *formálne vzdelávanie*.

Neformálne vzdelávanie sa uskutočňuje mimo školy. Je organizované podnikmi, kultúrными zariadeniami, akadémiami vzdelávania, klubmi, nadáciami. Sprostredkujú rekvalifikačné kurzy, kurzy jazykov a pod.

*V modernom ponímaní **je pedagogika vedou o edukácii.***

Vzťah učiteľ žiak v tradičnom ponímaní (v základnej interakčnej schéme) je chápaný ako transmisívny (transmisia = prenos) jednosmerný proces odovzdávania informácií, poznatkov od učiteľa k žiakovi (od múdrejšieho k menej múdremu). Názorne žiak ako prázdna nádoba, ktorú treba naplniť.

V modernom ponímaní je edukačné pôsobenie obojsmerný proces, interakcia založená na procesoch konštruovania poznatkov dieťaťa o svete za pomoci edukátora, ktorý je viac facilitátorom (napomáhateľom) než riadiacim faktorom procesov edukácie.